

1940 Yılında Kurulan Tercüme Bürosu

Tercüme Bürosu, 1939 yılında toplanan Birinci Türk Neşriyat Kongresinde alınan kararlar arasında kurulması planlanmış ve 1940 yılında resmen kurulmuş, 1966 yılında kapatılana kadar çeviri adına çok kıymetli faaliyetlerde bulunmuş, ardında birçok çeviri eser bırakmış bir kurumun adıdır. Büronun kurulduğu dönemde ekseriyetle yazılı çeviri için “tercüme”, çevirmen için “mütercim” sözcüklerinin kullanılması söz konusudur. Günümüzde ise daha ziyade “tercüme” sözlü çeviriyi, “tercüman” sözlü çevirmeni; “çevirmen” yazılı çevirmeni, “çeviri” yazılı çeviriyi karşılayacak şekilde kullanılmaktadır. Dolayısıyla Tercüme Bürosu derken genellikle yazılı çeviri faaliyetinin çevirmenlerce gerçekleştirildiği bir kurumun ifade edildiğini belirtmek gerekir.

Tercüme Bürosunun kurulma fikri, İnönü döneminde Maarif Vekili (Millî Eğitim Bakanı) olan Hasan Âli Yücel’in bizatihi çabalarıyla gündeme gelmiş olsa da birdenbire ortaya çıkmış bir fikir de değildir. Türkiye’de Tanzimat döneminden itibaren Batı klasiklerinin Türkçeye tercümesinin gerekliliği ile ilgili çeşitli tartışmalar yürütüle gelmiştir. Bunların sonucunda, planlı ve sistemli bir tercüme hareketinin ülkenin kültürel ve edebi gelişimi için ne denli elzem olduğu vurgulanmıştır. Sürdürülen tartışmalara klasiklerin tercümesinin de dâhil edilmesi, Osmanlı İmparatorluğu’nun son döneminde tercümeden beklenen işlev açısından dikkate değerdir. Batı klasiklerinin tercümesi meselesi Osmanlı kültürü için önemli bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Çünkü bu fikre göre Osmanlı kültürü Batılı manada klasik bir dönem geçirmemiştir. Mevcut fikri savunan aydınlarca tercüme; Türk kültürünü ve edebiyatını çeşitlendirerek zenginleştirecek, bu sayede Osmanlı’nın Avrupa’ya yetişmesine imkân sağlayacaktır. Bir başka açıdan ise klasiklerin tercümesiyle yerli yazarlar da teşvik edilmiş olacaktır. Bu da ileride Türk klasiklerinin yazılmasına kadar uzanacak faydalı bir yola girilmesi demektir. Söz konusu tartışmalarda bahsi geçen klasik eserler daha ziyade Eski Yunanca ve Latince eserleri kapsamaktadır. Cumhuriyet ile birlikte, bilhassa 1930’lu yıllarda, Batı klasiklerinin Türkçeye tercüme edilmesinin önemi üzerine oluşan söylem daha fazla ivme kazanmıştır. Böylece tercüme işini üstlenecek devlete bağlı bir kurumun teşkil edilmesi için gerekli zemin hazırlanmıştır. 1939 yılında gerçekleşen Birinci Türk Neşriyat Kongresi bu zeminin oluştuğu, belgelendiği ve resmileştiği yer olmuştur. Hasan Âli Yücel’in Maarif Vekili sıfatıyla gerçekleştirdiği başlıca uygulamalardan biri Birinci Türk Neşriyat Kongresinin düzenlenmesine öncülük etmesidir. Kongrede tercümeyle ilgilenecek 27 üyeden oluşan bir Tercüme İşleri Encümeni kurulmuş ve tercüme ile alakalı konulara özel bir ehemmiyet gösterilmiştir. Tercüme İşleri Encümeni tarafından kongrede sunulmak amacıyla bir de rapor hazırlanmıştır. Tercüme İşleri Encümeninin genel kurula sunduğu bu raporda bazı öneriler bulunmaktadır. Bunlar arasında, Millî Eğitim Bakanlığının önceden planlanacak geniş kapsamlı bir tercüme programını kendi bünyesinde yürütmesi; bakanlığa bağlı çalışacak ve belirlenen tercüme işlerinden sorumlu olacak bir tercüme bürosunun kurulması; yeterli, kaliteli şekilde nitelendirilecek tercümelerin yayınlanmasını üstlenecek özel yayınevlerine devletin maddi destek sağlaması, şeklindedir. Kurulacak bir tercüme bürosuna paralel bir tercüme dergisi de çıkartılması ve hatta gelecekte lazım görülen özel alan (uzmanlık) sözcükleri (terimleri) için malzeme toplaması da (terminoloji oluşturmanın ilk adımları olarak da görülebilir) beklenmektedir. Yaklaşık bir sene sonra -1940 yılında- Tercüme Bürosu kurulmuş ve ona bağlı ilk dergi olan *Tercüme* dergisinin yayınına da aynı sene içinde başlanmıştır. Bu dergiyle çevirmenler çeviri yöntemleri üzerine de tartışma fırsatı bulmuşlar, Tercüme Bürosuyla eş zamanlı yürütülen faaliyetleri burada kuramsal bir çerçeveye oturtmuşlardır. Tercüme Bürosunun; içinde barındırdığı öğretim üyeleri, öğretmenler ve yazarlardan oluşan sürekli kadrosuyla, Tercüme İşleri Encümeni tarafından sunulan rapordaki önerileri yerine getirdiği görülmektedir.

Tercüme Bürosunun ortaya çıkışı ile ilgili, dönemin Maarif Vekili Hasan Âli Yücel’in, Birinci Türk Neşriyat Kongresinin

açılışında yaptığı konuşmasında vurguladığı “tercüme seferberliğine davet” ifadesi dikkat çekmektedir. Tercüme Bürosunun oluşmasına yol açan şey işte bu davetin altında yatan planlama ve yürütme işinin bir çatı altında yapılması gerekliliğidir. Zaten kongreden bir yıl sonra da Tercüme Bürosu resmen açılmış ve faaliyetlerine başlamıştır. Elbette büronun kuruluşu dönemin diğer pek çok kültürel girişimi gibi devlet himayesinde gerçekleşmiştir. Ayrıca büronun çok eksik kalan bir işlevi de yerine getirdiği önemli bir gerçektir. Tercüme hareketi ve ona yüklenen temel işlevler ise kısaca şunlardır: Türk dilinin zenginleştirilmesi ve bilhassa Batı kültürünün yerli kültüre aktarılmasıyla eğitici bir rol üstlenilmesi. Tercüme Bürosunun kurulmasıyla en başta hedeflenen şey Türkiye’deki tercüme etkinliğini canlandırarak tercüme faaliyetlerinin hızlandırılması, bunu yerine getirirken tercümelerin niteliğine de önem verilmesidir. Niteliğin kaliteli olabilmesi yetkin mütercimlerin yetişmesiyle mümkün olacağından onların çalışma koşullarının iyileştirilmesi yine devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu sayede yeni bir mütercimler sınıfının oluşmasına zemin hazırlanmıştır.

Maarif Vekili Hasan Âli Yücel, yerli ve milli kültürün hümanizma akımına paralel biçimde dönüştürülmesi yönünde ilk ve ortaokulları ve hatta liseleri bu dönüşüm işi için bir araç olarak kullanmayı başlangıçtan beri hedeflemiştir. Özellikle liseler açısından örnek göstermek gerekirse iki önemli tedbire bu hususta yer verilmelidir. İlki, başta Yunan ve Latin klasikleri olmak üzere çok miktarda Batı ve Doğu klasiklerinin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Türkçeye tercüme ettirilmesinden sonra okul kütüphanelerine iletilmesidir. Bu sayede öğrencilerin bu klasiklere ulaşma ve onları okuma imkânı kolaylaştırılmış olacaktır. Ayrıca bir hususu da burada hatırlatmakta yarar vardır: Köy Enstitüleri olarak bilinen eğitim kurumlarının öğrencileri ve öğretmenleri, Tercüme Bürosunun elinden çıkan ve yayınlanan tercümelerin başlıca okurları arasındadır. İkincisi, -dönemin şartlarına bakıldığında oldukça farklı görülebilen- liselerde Latince şubelerinin teşkil edilmesidir. Yunanca öğretimi bu şubelerde yer almamaktadır. Latince öğretilmektedir. Dil ile birlikte edebiyatların da öğretim sürecinde olduğunu da belirtmek gerekir. Hem Yunan hem de Latin edebiyatlarına büyük ehemmiyet gösterilmiştir. Anlaşıyor ki; tüm bu tercümeler ve onların eğitimin her alanına adaptasyonu, Yücel tarafından önceden hedeflenen bir taslağın yürürlüğe girerek başarıya ulaşmasının umulduğu bir kültür politikasıdır. Bu politikanın çekirdeğinde hümanizma ruhu yer aldığından yüzü de nispeten Batıya dönük olmuştur. Hasan Âli Yücel’in Mustafa Kemal Atatürk’ten bu politika özelinde bilhassa etkilenmiş olma ihtimali yüksek görünmektedir. Çünkü hümanizma ruhunu Türk kültürüne aşılama politikasında çalışan bir Tercüme Bürosu, ona bağlı çıkarılan yayınlar ve dergiler, okullara dağıtılan klasiklerin tercümeleri, Arap ve Fars dilleri ve edebiyatları yerine Yunan ve Latin dilleri ve edebiyatlarının okullarda okutulması ve bundan memnuniyet duyulması vb. şeklinde sayılabilen hususlar, Atatürk’ün yaşadığı dönemi hatırlatmaktadır. O dönemde İslam kültürünün aşılması (reddedilmeden, tamamen dışlanmadan) ve Orta Asya Türk Gelenekleri üzerine yoğunlaşılması söz konusudur. Türk kültüründe dönüşümün şekli bu minvalde belirlenmeye çalışılmıştır. Avrupa’nın yöntem olarak bir benzerini daha önceden kullandığı iddia edilebilir. Onlar da Hristiyan kültürünü aşabilmek için -Hristiyanlığın getirdiklerini inkâr etmeyerek- Yunan ve Latin kültür ve geleneklerine tutunmaya çalışmışlardır. Mustafa Kemal Atatürk dönemindeki bu tarz bir Rönesansın, bir nevi Türk Rönesansının, daha sonra İnönü döneminde Batı Rönesansının izlenmesi şekline dönüştüğü görülmektedir. Yine bahsedildiği gibi Tercüme Bürosu da aynı dönemin kültür dönüşümünü yansıtan en güzel örneklerden biridir. Öyle ki yapılan tercümeler, özellikle klasiklerin tercümesi, yerlileştirme olarak benimsendiğinden dolayı Maarif vekili Yücel tarafından bir millileşme hareketi olarak nitelendirilmiştir. Ona göre yabancıyı Türkçe ifade etmek onu millileştirmek demektir. Bununla birlikte Tercüme Bürosunun ilk döneminde belirlenen dilbilimsel-metinsel normlar, dil devriminden etkilenmiş ve böylece saf (arı) dilin kullanımı da teşvik edilmiştir.

Hasan Âli Yücel, Tercüme Bürosunun faaliyetlerini başlatan ve onlara yön veren tek kişi olarak görülmemelidir. Tercüme Bürosunun kurulması yaklaşık yüz yıldır sürdürüle gelmiş bir söylemin neticelerindedir. Ayrıca büronun 1939 yılında, henüz faaliyetlerine başlamamışken, temelini atılmasından başlanarak bir heyet tarafından yönetildiğini de vurgulamak gerekir. Yine de Hasan Âli Yücel'in büroya sağladığı ayrı bir destek ve onu koruma çabası ve Tercüme Bürosunun kuruluşunda en önemli etken olan Birinci Türk Neşriyat Kongresinin onun öncülüğünde toplanması, Yücel'in Tercüme Bürosu üzerinde belirleyici ve etkin bir role sahip olduğuna işaret etmektedir.

Tercüme Bürosunun kurulduğu dönemde tercüme -günümüzde buna genel manada *çeviri* denmektedir- büro vesilesiyle öneminin arttığı bir kavram ve eylem haline gelmiştir. Tercüme etkinliğinin aydınlanma hareketinde ne denli öncül rol oynadığının Hasan Âli Yücel de farkındadır. Hümanizm anlayışı ile çağdaş medeniyet olabilme düşüncesinin ilişkisini doğrudan kurabilmede tercümenin ön planda olduğunu yine onun konuşmalarından ve açıklamalarından çıkarmak mümkündür. Bir bakıma tüm edebiyat, felsefe ve sanat ürünleri medeniyetlerin ortak malı ve zenginliğidir. Çağdaş uygarlığa ulaşmak isteyen bir millet, kültür bağlamında, hem dünya uygarlığından payını almalı hem de ona katkıda bulunmalıdır. İşte bu anlayış farklı dilleri konuşan milletleri birbirlerine yakınlaştırma, bağlama fikrini doğurur ki burada başrol tercümenindir. Çünkü bağlayan unsur tercümenin ta kendisidir. Dolayısıyla bir dönem bir yerde tercümenin önemi artmışsa bunun bir sebebinin, bir de sonucunun olduğunu açık biçimde ifade etmek gerekir. Tercümenin önemi artmışsa bunun sebebi, tercümenin öneminin farkında olunmasıdır. Hasan Âli Yücel bunun farkında olan bir devlet adamıdır. Tercüme Bürosundaki ısrarı ve büronun başarılı faaliyetleri bunu ispatlamıştır. Sonucu ise kültürel ve toplumsal dönüşümün az ya da çok, olumlu ya da olumsuz gerçekleşmiş olmasıdır. Bunun neticesini Tercüme Bürosunda tercüme faaliyetlerine katılmış yazar ve şairlerin, sonrasında kendi özgün eserlerindeki değişimlerinde, dönüşümlerinde görebilmek mümkündür. Onları okuyan diğer çoğu yazar ve şairler de bu dönüşüme dâhil olmuşlardır. Tercüme, şüphe götürmez bir biçimde, geri alınamayacak ya da geri alınabilmesi çok zor olan kültürel dönüşümlere yol açmaktadır. Türk kültürünün dönüşümünde ve Türk aydınlanmasının başlatılmasında birçok farklı etmenle birlikte tercümenin sözü edilen yönünün gerçekleşmiş olduğu görülmektedir.

Tercüme Bürosunun kurulduğu zamandaki koşullar ve bu koşulların nasıl tasvir edildiği büronun zorlukları aşmadaki azminin anlaşılması için önem arz etmektedir. Dönemin tarihsel açıdan zor bir dönem olduğu, dilin doğru dürüst yerleşemediği ve hatta yazı dilinin de yetkinlik bakımından eksikliğinin olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Tercüme Bürosunun faaliyetleri değerlendirilirken bütün bu koşullar dikkate alınmalıdır.

Tercüme Bürosunun kuruluş amaçları arasında -daha önce dile getirilen hususlarla birlikte- belirlenen listelerdeki eserlerin tercüme sırasına koyulması, mütercimlere dağıtılması, tercüme edilmeleri; tamamlanmış tercümelerin incelenmesi ve tercümelerin basım işleri ile ilgilenilmesi, şeklindeki gibi etkinlikler yer almaktadır. Bunların dışında kaynaklara ulaşmak, onları derlemek de diğer amaçlarından olan Tercüme Bürosunun yalnızca Yunan-Latin geleneğine ait eserleri değil klasik değerlerde görülen her eseri elden geçirdiği, listelediği görülmektedir. Sonrasında bu eserlerin Türkçeye kazandırılması yoluna, yani tercüme eylemine geçilmiştir.

Tercüme Bürosu, Dr. Adnan Adıvar'ın başkanlığında gerçekleştirdiği son toplantıda (dördüncü toplantı) heyetini şu şekilde belirlemiştir: Başkan Nurullah Ataç, genel sekreter (umumi kâtip) Saffet Pala'dır; üyeler ise sırasıyla Sabahattin Eyüpoğlu, Sabahattin Ali, Bedrettin Tuncel ve Enver Ziya Karal'dır. Sonrasında bu heyete Nusret Hızır da katılmıştır.

Büronun benimsediği ilk ilkelerden biri yeterlik ilkesidir. Dolayısıyla yeterli tercüme elde etme hususunda ısrarla durulduğu söylenebilir. Ayrıca Yunanca, Latince, Portekizce gibi dillerden mevcutta yeterli mütercim bulunmadığında

ikinci dilden tercümelere de izin verilmektedir. Yine de ikinci dilden yapılan tercümelere, kaynak dildeki eserin çeşitli dillerdeki tercümeleriyle (günümüz terminolojisiyle “koşut metinler” ile) karşılaştırılarak yapılmıştır. Tercüme edilecek eserlerin mütercimlere nasıl dağıtılacağı ile ilgili en başta aranan özellik ise kendisini kabul ettirmiş mütercimler arasından birilerini seçmektir. Seçilen mütercim, eserin ilk 25-30 sayfasını değerlendirilmesi ve onaylanması için büroya sunmak mecburiyetindedir. Onaylanmadan tercümeyle devam etmesi mümkün değildir. Böylece tercümenin yönlendirileceği mütercimin ne seviyede tercüme kabiliyetinde olduğu değerlendirilmektedir. Tercümenin bitirilip teslim edilmesinde ise belirlenen tarihlere ciddi biçimde riayet edilmektedir. Bir başka husus da -yine alınan kararlar arasında- mütercimlerin tercüme ettikleri yazar ve yapıt üzerine bir ön söz yazmaları gerekliliğidir. Klasik eserlerin tercüme işinin bir kısmını bizzat Tercüme Bürosunun hâlihazırdaki üyeleri üstlenmektedir. Tercüme, tamamlandıktan sonra tekrar yeni bir incelemeden geçmek mecburiyetindedir. En sonunda karar verilen tercümenin mütercimine belirli bir telif ücreti ödenmektedir.

Tercüme Bürosu, 1940’larda özellikle “sadık” ve “serbest” tercüme stratejileri arasında bir denge kurulmasını önermiş ve erek dilde akıcılık sağlanmasına önem vermiştir. Sonrasında, 1960’lı yıllarda, bunun değiştiği görülmektedir. Tercümede önemli olanın kaynak yazarı ve metni mümkün olduğunca yakın bir biçimde erek dile aktarmak gerektiği görüşü, erek metnin akıcılığını ikinci plana itmiştir. Bu strateji değişimiyle mütercim, yazara nazaran ikincil bir konuma atılmış olmaktadır.

Büroya bağlı ilk resmi yayın organı *Tercüme* dergisidir. Onun arkasından *Çeviri*, *Dün ve Bugün Çeviri*, *Bağlam*, *Yazko Çeviri*, *Metis Çeviri* isimindeki dergiler farklı sayılarda yayınlanan Tercüme Bürosuna bağlı dergilerdir. Bazısı çok kısa ömürlü olmuş, bazıları ise biraz daha fazla baskı ile yayın hayatını tamamlamıştır. 1966 yılının sonuna gelindiğinde, Tercüme Bürosu bini aşkın eser üretip yayınlamış vaziyettedir. Öyle ki daha ilk 3 yılda 109 eseri (38’i Klasik Yunancadan, 32’si Fransızcadan, 10’u Almandan, 8’i İngilizceden, 5’i Doğu ve İslam edebiyatlarından, 5’i Latince, 2’si Rusçadan, 1’i ise İskandinav edebiyatından olmak üzere) yayınlamayı başarmıştır. Dergiler dışında Tercüme Bürosu bünyesinde *Türkçe Metinler* başlığı altında birkaç ciltlik eser -bilhassa okullarda okuma alışkanlığı kazandırılması ve edebiyat eğitime katkı sağlanması amacıyla- oluşturulan özel bir kurul tarafından hazırlanmıştır. Orta öğretim sonrası okullar için (liseler) derslerde okutulması amacıyla *Cimri* (Fransız Yazar Moliere’den komedi tarzında bir oyun), *Sokrates’in Savunması* (Platon/Eflatun tarafından yazılmış Yunanca eser), *Hamlet* (William Shakespeare tarafından yazılmış İngilizce bir oyun) ve *Michael Kohlhaas* (Alman yazar ve şair Heinrich von Kleist’in bir novellası) klasik eserleri tercüme edilmiş, açıklama ve yorum bölümleri eklenerek eğitim ve öğretim hizmetine sunulmuştur.

Tercüme Bürosunun tercüme işi bakımından gerçekleştirdiği en önemli faaliyet Dünya Edebiyatından Tercümelere-Klasikler Serisidir. Çünkü Tercüme Bürosu Heyetinin en çok üzerinde durduğu ve ciddiye aldığı, dolayısıyla titiz yaklaştığı tercümelere klasiklerin tercümesiyken Tercüme Bürosunun en çok olumlu ve olumsuz eleştiriye maruz kaldığı yanı da yine burası olmuştur. Çünkü Tercüme Bürosu, Doğu klasiklerini ihmal etmekle suçlanmaktadır. Yücel ve onun bakanlığı döneminde faaliyetlerine başlayan ve bir bakıma onunla bir arada anılan Tercüme Bürosu zaman içinde (1966 yılında kapanana kadar) ağır eleştirilerle karşılaşmıştır.

Günümüze kadar gelen klasik eserlerin tercümelerinin gerek aslını koruyarak gerekse tıpkı basımının yayınlanmasıyla (aslının aynısının yeniden basılmasıyla) tercümelerin satışının devam ettiği, yayınevlerince piyasada bulundurulduğu görülmektedir. Tercüme listelerine ise kaynaklardan rahatlıkla ulaşabilmektedir. Kaynaklarda yer alan klasik eserlerin

ilk üç listesinden örnek olarak bazı yazar isimleri vermek gerekirse; ilk listeden Sofokles, Cervantes, Shakespeare, Moliere, Goethe; ikinci listeden Platon (Eflatun), Cesar, Sadi, Rousseau, Tolstoy; üçüncü listeden Jane Austen, Mark Twain, Kleist, Keller, Zola, Balzac ve Dostoyevski anılabilirler. Çoğunluğun Batılı yazarlardan oluşturulduğu dikkat çeken bu listeler, o döneme göre ele alındığında -büro bu sebepten olumsuz eleştiri de almıştır- dönemin hümanizma ruhunun devletin başındaki yöneticilerce Türk kültürüne de yansıtılmasının amaçlandığını hatırlamak lazımdır. Dolayısıyla tercüme faaliyetleriyle bir Türk hümanizması oluşturulmak istenmiş, bunun yansımaları da Türk edebiyatı ve kültüründe daha sonraları görülmeye başlamıştır.

Türkiye’de 1930’lu yıllardan 1940’lı yılların ilk yarısına kadar hayata geçirilen birçok kültürel proje, zaten hümanizm fikriyle bağdaştırılmıştır. Tercüme Bürosunun farkı, hümanizm kavramının en fazla tartışıldığı ve özellikle altının çizildiği kuruluşlardan biri olmasıdır. Yücel’in Maarif Vekili görevindeyken yürüttüğü icraatları çok daha farklı alanlara yayılmıştır. Öyle ki bunlar, ansiklopedi yayınından yüksek öğretim kurumlarının teşkil edilmesine kadar uzanmaktadır. Tercüme Bürosunun 1946 yılına kadar (Yücel’in bakanlığı süresince) yayını sürdürmüş olduğu diziler ise şu şekildedir: Alman Klasikleri, Yeni Alman Edebiyatı, Amerikan Klasikleri, Yeni Amerikan Edebiyatı, Babil Klasiği, Çin Klasikleri, Fransız Klasikleri, Yeni Fransız Edebiyatı, Hint Klasikleri, İngiliz Klasikleri, Yeni İngiliz Edebiyatı, İskandinav Klasikleri, İtalyan Klasikleri, Latin Klasikleri, Latince Klasikler, Macar Klasikleri, Rus Klasikleri, Doğu-İslam Klasikleri, Eski Türkçe Metinler, Yunan Klasikleri, Devlet Konservatuvarı Yayınları Serisi, Okul Klasikleri ve Tiyatro Sanatı Üzerine Eserler Serisi.

1940 yılından 1946 yılının sonuna kadar 496 eser Türkçeye kazandırılmıştır. Bunların 23’ü Doğu dillerinden, hatta Doğu klasiklerinden tercümelerdir. Bu tarihten 20 yıl sonrasında, 1966 yılında, Tercüme Bürosunun faaliyetlerine son verilmiştir. Büro kapanmıştır. Bu hususla ilgili siyasi kaygılar nedeniyle bir süre sonra büronun etkinliğini yitirdiği yönünde iddialar da mevcuttur. 1950-1960 yılları arası devlet yayınları fakülte ve okul kütüphanelerinden kaldırılmaya çalışılmış, hatta sakıncalı kitaplar listesine alınmıştır. Birçok mütercimmin yaptıkları tercümeler yüzünden işlerini kaybettiği veya mahkemeye çıkarıldığı dile getirilen iddialardandır. Ayrıca Tercüme Bürosunun çeviri çalışmalarının azalması ve *Tercüme* dergisinin yayın düzeninin bozulması, Türk hümanizmi anlayışının terk edildiğine yönelik söylemleri doğurmuştur. Tercüme Bürosunun kapanmasına rağmen başlatılan ve sonrasında tamamlanan tercüme işleri de olmuştur. Örneğin 1940 yılında tercüme edilmesi kararlaştırılan *İslam Ansiklopedisi*’nin düzeltmeler ve birtakım değişikliklerle sürdürülen tercüme serüveni ancak 1988 yılında 13 ciltlik bir eser olarak tamamlandığında son bulmuştur. Tercüme Bürosunun ansiklopedi tercümeleri sadece bununla sınırlı değildir. 1941 yılında kendi içinde ayrıca bir ansiklopedi masası/bürosu oluşturmuştur. 33 ciltlik *Türk Ansiklopedisi* (başlangıçtaki adı *İnönü Ansiklopedisi*’dir) bu masadaki ansiklopedi çalışmalarından biridir. Bu ansiklopedinin ise 41 yıllık bir süreçte tamamlanabildiği görülmektedir.

Tercüme Bürosu nispeten az bir zaman diliminde etkinliğini sürdürmüş bir kurum olsa bile birçok tercüme işine imza atmıştır. Dünya edebiyatından, klasiklerden, felsefeden ve *Kuran-ı Kerim*’den tercümeler yapılmıştır. Tercümelerde Türkçenin kullanımına özellikle dikkat edildiği ayrıca önem arz etmektedir. Hatta tercümelerin etkisi sonraları Türk Diline ve Edebiyatına da yansımıştır. Türk Milli Eğitim Sisteminde mühim bir yere sahip Hasan Âli Yücel’in maarif vekilliği döneminde Tercüme Bürosunun kurulmuş olması ve büronun bakanlığa bağlı çalışması, belirli bir sistemi takip etmesi, heyet başkanlığının dönüşümlü olması ve yine dönüşümlü olarak üyelerinin değişmesi, önceden tespit edilmiş esasları ve usulleri takip etmesi, büronun kurum bazında özgün bir kimliğe kavuşmuş olduğunu gösteren özelliklerdendir. Tercüme Bürosunun devlete bağlı bir kurum olarak işleyişini sürdürmesi ve yine devlet desteğiyle ayakta kalabilmesi ayrıca vurgulanması gereken bir durumdur. 1940-1966 arası toplam tercüme cilt sayısı 1247 olan

1120 eserin mevcut olduğu tespit edilmiştir. Burada verilen rakamlardan da anlaşılacağı üzere oldukça büyük bir tercüme faaliyetinin sürdürülmüş olduğu görülmektedir. Nicelik açısından bunu tespit etmek zor değilken nitelik açısından yapılan tercüme işinin ciddiye alındığını ileri sürmek de yanlış olmayacaktır.

1940 yılında kurulan ve hemen faaliyetlerine başlayan Tercüme Bürosunun, Türk aydınlanması açısından ciddi bir yeri olduğu görülmektedir. Öncelikle tercüme faaliyetleri ile Türkçeye kazandırılan eserler, ardından kültürel dönüşüm ve bunun Türk aydınlarına katkısı, Türk edebiyatının benzer ölçüde dönüşümü, Tercüme Bürosunun önemli katkılarından biridir.

Tercüme Bürosunun kültürel dönüşüm havasının içinde yer aldığını, Ankara'da 1940'lı yıllarda çeşitli kültür faaliyetlerinden yola çıkılarak da söylenebilir. Örnek vermek gerekirse; Halkevi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi salonları, Cebeci'deki konservatuvarın konser salonu, Opera Binası, Vakıf Apartmanı salonları, o dönemde çeşitli kültürel faaliyetlere ev sahipliği yapmaktadır. İşte bu aydınlanmacı kültür politikasının içerisinde Tercüme Bürosu ve onun tercüme faaliyetleri önemli bir konumda durmaktadır.

Tercüme Bürosu Türk edebiyatı ve kültürü için çok değerli girişimlerde ve faaliyetlerde bulunmuştur. 19. yüzyıldan günümüze değin Türk tarihinde, devlet eliyle bu denli sistemli ve titiz gerçekleştirilen bir başka tercüme hareketi daha görmek güçtür. Bu hareket iyi ve kötü, olumlu ve olumsuz yönlerine veya yansımalarına rağmen en çok yarar sağlayanlardandır. Ayrıca Tercüme Bürosunun, Türkiye'de çeviri ve çevirmenlik mesleği ile ilgili bir bilinç yarattığı da sonuç olarak savunulabilir.

Fırat SOYSAL

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar

Birinci Türk Neşriyat Kongresi: 1-5 Mayıs 1939: Raporlar, Teklifler, Müzakere Zabıtları. 2. Baskı, Edebiyatçılar Derneği, Ankara 1997.

Telif Tetkik Eserler

BARUT, Evren, **Ulus-Devlet İnşasında Çeviri ve İdeolojinin Rolü Çerçevesinde “Tercüme Bürosu” ve “Tercüme” Dergisi**, Doktora Tezi, 2020.

BOYBEYİ, Songül (Ed.), **100. Doğum Yıldönümünde Hasan-Âli Yücel**, 1. Baskı, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 1998.

ÇIKAR, Mustafa, **Hasan-Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu**, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

ERENOĞLU, Burcu, **Übersetzung als eine kulturelle Konstruktion: Zur türkischen Kanon- und Nationenbildung anhand der Übersetzungszeitschrift Tercüme (1940-1966)**, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

ERHAT, Azra, **“Tercüme Bürosu ve Tercüme Dergisi Üstüne”**, **Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler**, (Haz.: Mehmet Rifat), 1. Baskı, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 59-64.

KARANTAY, Suat, **“Tercüme Bürosu: Normlar ve İşlevler”**, **Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler**, (Haz.: Mehmet

Rifat), 1. Baskı, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 65-73.

KAYAOĞLU, Taceddin, **Türkiye’de Tercüme Müesseseleri**, Kitapevi, İstanbul 1998.

KORUCU, Burcu, “Türk Hümanizmi”nin Çeviri Boyutu: Tercüme Bürosu ve *Tercüme Dergisi* (1940-1946), Yüksek Lisans Tezi, 2007.

KUNT AKBAŞ, Semra, **Enrichment of National Literature through Translation: Significance of the Translation Bureau in the Turkish Republic’s Social and Cultural Life, as well as Turkish Translation History**, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

SOYSAL, Fırat, “Cumhuriyet Dönemi Çeviri Kurumları, Tercüme Bürosu ve Kurumsallaşma İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Journal of History School (Tarih Okulu Dergisi)**, S. XXXII, Aralık 2017, s. 211-220. <https://doi.org/10.14225/Joh1180>.

ŞENGÖR, A. M. Celâl, **Hasan-Âli Yücel ve Türk Aydınlanması**, Genişletilmiş 2. Basım, TÜBİTAK Yayınları, Ankara 2001.

TAHİR GÜRÇAĞLAR, Şehnaz, “Tercüme Bürosu Nasıl Doğdu. Birinci Türk Neşriyat Kongresi ve Çeviri Planlaması”, **Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler**, (Haz.: Mehmet Rifat), 1. Baskı, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 48-58.

TAHİR GÜRÇAĞLAR, Şehnaz, **Çevirinin ABC’si**, 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul 2014.

TAHİR GÜRÇAĞLAR, Şehnaz, **Kapılar: Çeviri Tarihine Yaklaşımlar**, 1. Baskı, Scala Yayıncılık, İstanbul 2005.

UZUNKÖPRÜ, Barbaros, **Tanzimat ve Erken Cumhuriyet Dönemlerinde Çeviri Faaliyetleri ve Modernleşme: Encümen-i Daniş ve Tercüme Bürosu Örneklerinde Modernleşme ve Çeviri İlişkisi**, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

YAPAR, Sena, **An Assessment of the Translation Bureau and the Cultural Politics of Turkey (1940-1946)**, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/1940-yilinda-kurulan-tercume-burosuna/?pdf=5781> adresinden erişilmiştir